

Національно-культурологічний компонент концепту «ідентичність» у мовній картині світу Іспанії, Мексики та Чилі

С. І. Сєчіна

Київський Національний Університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: sabinasiechina@gmail.com

Paper received 29.10.20; Accepted for publication 13.11.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-240VIII71-12>

Анотація. Стаття присвячена аналізу культурологічного маркування лексичних одиниць, які позначають концепт «ідентичність» у мовній картині світу Іспанії, Мексики та Чилі. Матеріалом дослідження стали три тисячі слів-реакцій, отриманих шляхом здійснення асоціативного експерименту серед носіїв півострівного, мексиканського та чилійського національних варіантів іспанської мови. Аналіз результатів дослідження виявив спільні та відмінні концептуальні ознаки, які визначають концепт «ідентичність» у мовній картині світу Іспанії, Мексики та Чилі.

Ключові слова: концепт, ідентичність, мовна картина світу, культурологічне маркування.

Вступ. Національно-культурна специфіка є маніфестацією культурологічного маркування, яке створюється шляхом дії культурологічного компоненту, тобто результату зрощення мовного й культурного значення, значення з області мовної картини світу. Культурологічне маркування здійснюється в межах самого мовного знака, оскільки він може породжувати культурно обумовлені образи.

Ця здатність лексичної одиниці пояснюється складним характером переданої нею лексико-семантичної інформації, яка становить план змісту лексичної одиниці та включає в себе не тільки лексичне значення, а й прагматичну, синтаксичну інформацію [3, с. 79].

Стислий огляд публікацій за темою. Структура лексико-семантичної інформації складається із сигніфікативного, денотативного, прагматичного й синтаксичного компонентів. Релевантними для нашого дослідження є сигніфікативний та денотативний компоненти.

Сигніфікативний компонент, тобто ядро лексичного значення слова, є відображенням дійсності у свідомості мовної особистості. [3, с. 81]. Денотат визначається як пов'язаний із цим словом у свідомості носія мови цілісний образ типового, еталонного представника відповідного цьому слову класу сутностей [3, с. 83].

Культурологічно маркованим може бути будь-який компонент значення слова: лексика може мати відмінності у сигніфікативному компоненті значення лексичної одиниці, що є наслідком відмінностей у процесі категоризації світу, та свідчить про різний підхід до вищелювання відмінних ознак предметів, на основі яких складаються поняття; денотат лексеми, який пов'язаний з образним шаром значення. Денотат є ментальним відображенням об'єкта дійсності, але при цьому протистоїть сигніфікату як нерозчленоване, цілісне уявлення про об'єкт його раціональному, аналітичному представленню у вигляді певної комбінації ознак [3, с. 87].

Мова і культура умовою свого функціонування визначають семіотичний простір, тобто семіосферу. Обумовлені взаємним знаходженням у семіосфері, вони характеризуються семіотичною природою. У зв'язку з цим Ю. М. Лотман зазначає, що будь-який носій мови перебуває в певному семіотичному просторі, і тільки в силу взаємодії з цим простором він здатний вербалізувати свої знання про світ. Дослідник визначає одиницю семіозису не як окрему мову, а як весь притаманний певній культурі семіотичний простір [4, с. 165]. Це спостереження дає можливість зробити висновок про існування лінгвокультурного коду, який діє в межах цього семіотичного простору та є

інструментом, який забезпечує повноцінну комунікацію. Визнання за мовою статусу лінгвокультурного коду дозволяє більш широко дивитися на мовні факти, виявляти в них додатковий пласт інформації, що відноситься до культурного простору семіосфери, яка, за словами Ю. М. Лотмана, є результатом і умовою розвитку культури [4, с. 166].

Для вирішення питання про культурно-мовну взаємодію В. Г. Гак пропонує розрізнити національну й культурну специфіку. Національна специфіка виявляється при зіставленні мов і зумовлюється двома факторами: об'єктивним і суб'єктивним. Об'єктивний фактор передбачає природні і культурні реалії, характерні для життя одної лінгвокультурної спільноти, але відсутні в житті іншої.

Суб'єктивний фактор полягає у тому, що слова, які відображають одні і ті ж реалії, різним чином представлені в різних мовах. Іншими словами, національна специфіка проявляється в розбіжностях, які можуть бути обумовлені або не залежать від причин культурного характеру. Культурна специфіка передбачає відповідність мовної одиниці елементу менталітету або духовної культури етносу, його історії, вірувань, традицій і природних умов життя [2, с. 260].

Асоціативний експеримент серед інших методів реконструкції мовної свідомості займає особливе місце, оскільки дозволяє максимально наблизитися до ментального лексикону, вербальної пам'яті, культурних стереотипів певного народу. Його можна розглядати як "специфічний для певної культури та мови" асоціативний профіль "образів свідомості, що інтегрує в собі розумові та чуттєві знання, якими володіє конкретний етнос" [5, с. 66]. Використання асоціативного експерименту в дослідженні семантичного наповнення концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ у мовній картині світу Іспанії, Мексики та Чилі пояснюється можливістю отримання інформації емотивного та оцінного характеру.

Ефективність застосування методики асоціативного експерименту з метою вивчення лексики доведена багатьма вченими (О. О. Леонтьєвим, В. П. Беляніним, А. П. Бабушкіним, О. С. Кубряковою). За словами В. П. Беляніна, асоціативний експеримент дає можливість створити семантичну структуру слова, є цінним матеріалом для вивчення психологічних еквівалентів семантичних полів та розкриває об'єктивно існуючі в психіці носія мови семантичні зв'язки слів [1, с. 25].

Асоціативний експеримент допомагає розглянути не

тільки семантику концепту, а й мовні стереотипи, специфічні риси менталітету, тобто асоціативний експеримент – це ефективний спосіб доступу до мовної свідомості людини. Кожному концепту відповідає певне асоціативне поле, яке є “фрагментом образу світу того чи іншого етносу, зафіксоване у свідомості” носія тієї чи іншої культури, його мотивів, оцінок, і, отже, його культурних стереотипів” [5, с. 140].

Мета статті полягає у визначенні національно-культурологічного компоненту концепту «ідентичність» в мовній картині світу Іспанії, Мексики та Чилі.

Матеріалом дослідження стали понад тисячу слів-реакцій окремо для мовної картини світу Іспанії, Мексики, Чилі, отриманих шляхом здійснення асоціативного експерименту, в якому взяло участь 300 інформантів: 100 носіїв кастильського національного варіанту іспанської мови, 100 мексиканського й 100 чилійського.

Результати та їх обговорення. Спільним визначенням ідентичності для носіїв півострівного, мексиканського та чилійського національних варіантів іспанської мови є: 1) якість нічим не відрізнитись від інших у чому-небудь; бути таким самим; 2) сукупність ознак, притаманних мовній особистості (індивіду) або (мовному) колективу, які вирізняють їх з поміж інших; 3) усвідомлення (уявлення), яке мовна особистість має сама про себе й про те, що її відрізняє від інших; 4) факт припущення бути кимось або чимось [6].

На етапі узагальнених схожих реакцій вільного асоціативного експерименту та аналізу суб’єктивних дефініцій на слова-стимул *identidad* було виявлено різні концептуальні ознаки, які визначають концепт ІДЕНТИЧНІСТЬ у мовній картині світу Іспанії, Мексики та Чилі.

Національно-культурна специфіка досліджуваного нами концепту в мовній картині світу Іспанії полягає в сприйнятті ідентичності як здатності подолати наслідки громадянської війни та диктатури Франка. Національна ідентичність для іспанців – це спосіб вирішення конфліктів, культурних та політичних розбіжностей та відчуття своєї приналежності до іспанської лінгвоспільноти шляхом правового визнання. Деякі учасники експерименту визначали ідентичність як “*lo español*” з природним почуттям братерства між всіма жителями Іспанії та визнанням символів, які репрезентують іспанців як єдину націю. У цьому сенсі ідентичність є віддзеркалення історичної пам’яті, яка відіграє ключову роль у зміцненні відчуття національної приналежності.

Носії мексиканського національного варіанту іспанської мови на відміну від носіїв півострівного національного варіанту визначають свою ідентичність та національну приналежність не лише на основі наявності документа, який підтверджує громадянство. Для них ідентичність – це спосіб втілення у життя вірувань, традицій та звичаїв. Важливе місце посідає відчуття своєї приналежності до країни, гордості бути мексиканцем ацтекської крові. Більшість учасників експерименту прирівняли ідентичність до *mexicanidad*. Ці інформанти зазначали те, що Мексика є країною з кількома діалетами, етнічними сумішами, різноманітними релігіями, ідеологіями та різними особливостями. *Mexicanidad* підводить та об’єднує це різноманіття під єдине спільне визначення національної ідентичності (*la identidad nacional única*), яке базується на поняттях толерантності та терпимості. До цього поняття також відноситься розуміння ідентичності як спільної культурної пам’яті (*la memoria colectiva*).

Оскільки Мексика є країною з найбільшим відсотком

метисного населення серед країн Латинської Америки, національно-культурна специфіка концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ полягає в її двовимірному сприйнятті: 1) національна ідентичність, яка є результатом спільної історії та культури для всіх носіїв мексиканського національного варіанту іспанської мови. Ця ідентичність розглядається як спосіб знати історію країни з часів іспанського завоювання в 1521 році до сьогодні, знати та поважати національні символи; 2) ідентичність корінних жителів Мексики, які, незважаючи на багато років нав’язування та підпорядкування нації, зберігають свою власну ідентичність та слабку, якщо не зникаючу національну ідентичність.

Іншими рисами національно-культурної специфіки концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ є її сприйняття як причину для дискримінації (*el motivo de la discriminación*). Це може бути спричинено через расу, етнічне походження чи фізичний вигляд; мексиканська ідентичність як прояв мачізму, який проявляється у вираженні жорстокості, щоби підвищити самооцінку й довести свою мужність; ідентичності як рівність у можливостях (*la igualdad de oportunidades*). Мова йде про рівність у правах між чоловіками та жінками.

Визначення концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ у чилійській мовній картині світу полягає в його нерозривному зв’язку з навколишньою дійсністю, де процес ідентифікації та диференціації себе від інших сприяє розумінню своєї національної приналежності. У цьому сенсі ідентичність сприймається як процес, у якому територіальна приналежність, спільна історія, досвід і життєві шляхи завжди є вирішальними для самопізнання та відмежування себе від інших (чужих).

Національно-культурна специфіка визначається: важливістю ідентичності як здатності вірити у власні ідеї та здібності, оскільки життя – це конкурентна гонка проти інших, у якій ідентичність виступає орієнтиром у пошуку успіху; метафоричне використання ідентичності як колективної пам’яті (*memoria colectiva*). Ідентичність для чилійців це те, що міцно пов’язане з минулим та те, що базується на культурних традиціях, системі вірувань, мові.

Представники чилійського національного варіанту іспанської мови сприймають зазначений вище концепт як сукупність глибокої патріотичної свідомості (*una profunda conciencia patriótica*) та благородного християнського духу (*el noble espíritu cristiano*) перед болем та нещастям.

Обробка даних вільного асоціативного експерименту виявила структуру лексико-семантичної інформації концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ у мовній картині світу Іспанії, Мексики та Чилі.

Аналіз культурологічного маркування денотативного компоненту слова-стимулу *identidad* у кастильському національному варіанті іспанської мови виявив сприйняття ідентичності як відчуття рівності (*igualdad*), гідності (*dignidad*), свободи (*libertad*), особистості (*personalidad*). Також ідентичність визначається як впевненість (*seguridad*), відчуття національної приналежності, яка базується на таких якостях, як толерантність (*tolerancia*), ввічливість (*cordialidad*), братерство (*hermandad*), солідарність (*solidaridad*). Цілісне уявлення про ідентичність полягає в її відображенні як *espíritu de españolidad* (відчуття іспанського духу), *símbolo de liberación* (символ звільнення), *modo de identificación*, *reflexividad* у *diferenciación* (спосіб ідентифікації, рефлексивності та диференціації), *respeto de diversidad* (повага до різноманітності), *rasgo de transformación* (риса трансформації).

У мовній картині світу Мексики денотативний компонент слова-стимулу *identidad* полягає в її нерозривному зв'язку з такими поняттями, як *mestizaje*, *machismo* та *indigenismo*. Національно-культурна специфіка в цьому випадку полягає в потрактуванні ідентичності як подвійності (*una gran dualidad*), величезної різноманітності (*una diversidad enorme*), відчуття бути чоловіком (*hombria*), мати права, свободу, особистість, безпеку, гідність (*tener derechos, libertad, personalidad, seguridad, dignidad*). Сигніфікативний компонент виявляється в ментальному відображенні ідентичності як різного способу життя (*una manera distinta de vivir*), однакових можливостей (*igualdad de oportunidades*). Іншим проявом є отождення ідентичності з *mexicanidad*, яке складається з таких компонентів, як *diversidad de culturas, el encuentro biológico y cultural, el proceso histórico, discriminación, patriotismo*.

У чилійському національному варіанті іспанської мови ядро лексичного значення стимулу *identidad* відображає мовні одиниці на позначення індивідуальності (*individualidad*), рівності (*igualdad*), самореалізації (*autorrealización*), автентичності (*autenticidad*), свободи (*libertad*), гідності (*dignidad*), особистості (*personalidad*), впевненості (*seguridad*), толерантності (*tolerancia*), солідарності (*solidaridad*).

Денотативний компонент складається із сприйняття ідентичності як вирішальної ролі (*un rol crucial*), логічної рефлексивності (*una reflexividad lógica*), благородного християнського духу (*el noble espíritu cristiano*), процес побудови (*el proceso de forja*). Іншим проявом є прирівняння ідентичності до *chilenidad*, яка утворена такими компонентами, як *patriotismo, nación, solidaridad, respeto, bienestar común, tradición, capacidad de resistir, fe*.

Висновки. Аналіз культурологічного маркування денотативного компоненту стимулу *identidad* у кастильському національному варіанті іспанської мови виявив сприйняття ідентичності як відчуття рівності (*igualdad*), гідності (*dignidad*), свободи (*libertad*), особистості

(*personalidad*), що є основою для формування персональної (власної) ідентичності. Національна ідентичність визначається як відчуття національної приналежності, яка базується на таких якостях, як толерантність (*tolerancia*), ввічливість (*cordialidad*), братерство (*hermandad*), солідарність (*solidaridad*), відчуття іспанського духу (*espíritu de españolidad*), спосіб ідентифікації (*modo de identificación, reflexividad y diferenciación*).

У мовній картині світу Мексики персональна ідентичність полягає в її нерозривному зв'язку з бажанням мати права, свободу, особистість, безпеку, гідність (*tener derechos, libertad, personalidad, seguridad, dignidad*). Національна ідентичність визначається у світлі таких понять, як *mestizaje, machismo* та *indigenismo*, та потрактовується як подвійність (*una grandualidad*), величезна різноманітність (*una diversidad enorme*), інший спосіб життя (*una manera distinta de vivir*), рівні можливості (*igualdad de oportunidades*). У чилійському національному варіанті іспанської мови лексичні одиниці на позначення індивідуальності (*individualidad*), рівності (*igualdad*), самореалізації (*autorrealización*), автентичності (*autenticidad*), свободи (*libertad*), гідності (*dignidad*), логічної рефлексивності (*una reflexividad lógica*), благородного християнського духу (*el noble espíritu cristiano*), особистості (*personalidad*), впевненості (*seguridad*) є основними складовими персональної ідентичності.

Здійснене дослідження показало, що спільними рисами культурологічного маркування денотативного компоненту слова-стимулу *identidad* у кастильському, мексиканському та чилійському національних варіантах іспанської мови є позначення ідентичності як відчуття гідності (*dignidad*), свободи (*libertad*), особистості (*personalidad*), впевненості (*seguridad*). Відмінність полягає в сприйнятті ідентичності як прояві толерантності (*tolerancia*), ввічливості (*cordialidad*), солідарності (*solidaridad*). У мовній картині світу Мексики слово-стимул *identidad* не містить цих понять у своєму денотативному компоненті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляєва А. В. Концепт ОСВІТА в англійській, українській та російській мовах: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк, 2012. 20 с.
2. Гак В. Г. Национально-языковая специфика меронимических фразеологизмов. Фразеология в контексте культуры. М.: «Языки русской культуры», 1999. С. 260–268.
3. Качнельсон С. Д. Категории языка и мышления: Из научного наследия. М.: Языки славянской культуры, 2001. 864 с.
4. Логический анализ языка: Ментальные действия: [сб. ст.] / отв. ред. Н. Д. Арутюнова, Н. К. Рябцева. М.: Наука, 1993. 174 с.
5. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики. Москва: Едиториал УРСС, 2005. 312 с.
6. Diccionario de la lengua española [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dle.rae.es/?id=KtmKMfe>
7. Diccionario de la lengua española [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.elmundo.es/diccionarios/
8. Diccionario de María Moliner [Електронний ресурс] / María Moliner. – Режим доступу: <http://www.diclib.com/cgi-bin/dl.cgi?base=moliner&pages=showpages>
9. Nuevo Tesoro Lexicográfico de la Lengua Española [Е. ресурс]. – Режим доступу: <http://buscon.rae.es/ntlle/SrvltGUILoginNtll>

REFERENCES

1. Byelyayeva A. V. The concept of EDUCATION in English, Ukrainian and Russian languages: author's ref. dis. ... Cand. philol. Science. Donetsk, 2012. 20 p.
2. Gak V. G. National-linguistic specificity of meronymic phraseological units. Phraseology in the context of culture. M.: "Languages of Russian culture", 1999. P. 260–268.
3. Katsnel'son S. D. Categories of language and thinking: From the scientific heritage. M.: Languages of Slavic culture, 2001. 864 p.
4. Logical analysis of language: Mental actions: [sb. st.] / отв. ed. N. D. Arutyunova, N. K. Ryabtseva. Moscow: Nauka, 1993. 174 p.
5. Stepanov Yu. S. Methods and principles of modern linguistics. Moscow: Editorial URSS, 2005. 312 p.

National and cultural component of the concept "identity" in the linguistic picture of the world of Spain, Mexico and Chile

S. I. Siechina

Abstract. The article is devoted to the analysis of culturological marking of lexical units that denote the concept "identity" in the linguistic picture of the world of Spain, Mexico and Chile. The study was based on three thousand words-reactions obtained by conducting an associative experiment among speakers of the peninsula, mexican and chilean national variants of the Spanish language. The analysis of the results of the study revealed common and different conceptual features that define the concept "identity" in the linguistic picture of the world of Spain, Mexico and Chile.

Keywords: concept, identity, linguistic picture of the world, culturological marking.